

keuken, waar
oter dan ooit
bekokstoofd
onder wie Dr
oor de ruiten
hten zijn en
nog openen de
er de keukens
nemen.
en tafels al
staan. Maar
rt hij Borge-
n kunnen er
ukken blijven,

nieuwe kok'

ten, maar —
niet gemerkt!
chriften van
schriften en
l „de walm”
waarschuwde

arikelijk,

per,
r!”

he caricatuur
dr! dat fijne
eukens deugt
mer met zulk
r uit te hou-
Dec. '01 laat
cale roergan-
hopen in een
den tienmaal
et christelijk
stus vóór en
dan op vol-
enden orgel, een
om er een
maken”.

gaww moge-
elen „dwang-
geven van
die vrijheid
er niet komen
makende libe-
Onderwijswet
ront voor de
efwet, en nog
s. Het is een
eren durft en

enissen”. En
t elk wapen

le „Groene”)
er Onderwijs
nde en de
rogram van

algemeenheden” vond, was ook met zijn platen „schappelijk”. Van Joh. Braakensiek werd 23 April 1905 onder het opschrift „Wetten ingediend met de Stembus in het verschiet” een plaat gepubliceerd, die voor zichzelf spreekt. De tekst eronder luidt:

De Landvrouw (tot pachter Kuyper): O, dat is aardig!

De Tuinman (tot Borgesius): Nu hebben wij altijd gezegd, dat hij zoo schriel was... kijk nu eens hoe scheutig hij is.

Borgesius: Kom, dat heeft hij van mij geleerd. Zoo zijn we altijd met paasch, als we vreezen, dat de pacht niet zal worden hernieuwd.

Naar aanleiding van deze plaat nog opmerkingen te maken of herinneringen te geven, is onnoodig. Bepaaldelijk om de zeer mooie tekening en als voorbeeld van goede caricatuur mocht ze nog wel eens van onder het stof voor den dag worden gehaald.

Wel dient nog gezegd, dat van de „politieke” Kuyper-caricaturen die van Braakensiek steeds bovenaan hebben gestaan. Ze waren vermaard, niet alleen om de picturale en doorgaans originele en geestige conceptie ervan, maar ook om den gepasten „toon”, waardoor ze zelfs naar Dr Kuypers persoonlijke opinie voor hem „een interessant stukje ironische biographie” werden.

Van de platen van Hahn (ik bedoel natuurlijk die van wijlen Albert Hahn Sr.) kan dat helaas lang niet altijd gezegd worden. Zeker had — het is reeds in het begin van dit artikel gebleken, — Dr Kuyper in doel en werkwijze van den spotprentteekenaar een recht inzicht. „Natuurlijk”, zoo schreef hij, „overdrijft de caricatuur, maar juist door die overdrijving ontdekt ze u soms iets in uw doen en laten, waar ge zelf minder op gelet had. En wie daar oog voor heeft, trekt er voordeel uit, en leert van zijn bespotters”. Maar bij Hahn was de caricatuur niet altijd gericht op wan-toestanden en karakterfouten, om bij inzicht daarin verbetering te bevorderen. Integendeel, ze was gemeenlijk van onoprecht tendentieuze strekking, valsche voorstelling en verleugening, om, alzo den volksgeest bewerkend, politieke buit te behalen. Dat het dan daarbij steeds op onzen Kuyper gemunt was, zij nog tot-daaraan-toe, maar het was louter haat tegen Christendom en Anti-revolutionaire Staatkunde, die op hem verhaald werd. Dr Kuyper schreef: „In de Notenkraker is de toelag om opzettelijk valsche munt tot elich's te ijken, al te doorzichtig, en hierdoor verliest de tekening aan kunstwaardij”. Dit is een artistiek oordeel. Maar men kan er ook een moreel oordeel over vellen en zeggen: zooals Hahn, voorheen in de Ware Jacob, maar meer bepaaldelijk in het Zondagsblad van Het Volk en daarna speciaal in de Notenkraker zich te buiten ging en uitleefde, was vaak zóó infaam, dat men hier wel doet een woord van Cats te citeeren: „Die schriek'lickst van my swijght, heeft allerbest geselt”.

Van de boosaardige caricatuur, geworden tot vuilen laster, vond ik ergens in de Ware Jacob de vrijmoedige bekentenissen:

„Wij schelden vrij, wij schelden vrij,
Op Néerland's dierb'ren grond
Den vrijen medeburger uit
Voor alles wat gemeen beduidt,
En slaan hem ook nog op zijn snuit,
Op Néerland's dierb'ren grond”.

De prent van Uilenspiegel, 25 Sept. 1880, Dr Kuyper voorstellend als „huwelijksmakelaar”.

is nog uit den ouden tijd, van zeer simpele opvatting en uitvoering, weinig zinvol. Maar ik heb haar willen nemen, om te doen blijken hoe de „wereld” van het Christendom en de levensethiek der Christenen in haar levensbestaan wel een en ander als residu overgehouden heeft, maar principieel er niets van verstaat.

Op de linkerhelft van de plaat ziet men vijf bekoorlijke maagdekens om een tuintafeltje geschaard. Aan den anderen kant komen vijf jongens aanstappen, zulke dat hun gelijken van leelijkheid in heel het land niet te vinden is en waarbij de zeven leelijke koeien uit Farao's droom nog schoon van gedaante moeten zijn geweest. „Maar”, ... een hunner draagt een bijbel onder den arm en een ander vertoont bij wijze van getuigenschrift een papier: „In den Geloove”. Daartusschen staat,

in toga, Dr Kuyper. Boven de plaat is te lezen: „Anti-Revolutionair — ook in uw vrijage!” En het onderschrift zegt dat de huwelijksbemiddelaar „Abraham” aldus tot de dames spreekt:

„Jonck-vrouwen, soeekt er een, die op gelijken gront
Omheist, benevens u, het Christelijk verbont;
Een vryer moet het lijf als op den rooster leggen,
Om daer, gelijk een worst, te worden omgewent,
Tot dat men aen den reuck sijn roet en reusel kent”.

Het vers is ontleend aan Cats' Houwelyck en meer bepaald aan een deel daarvan, „t Christlyck Huyswyf”, al is het eigenlijk een bijeenvoeging van twee en drie niet bijeen behorende regels.

Het heele gevalletje slaat natuurlijk op de verschijning van Dr Kuypers Anti-revolutionair óók in uw Huisgezin, de gebundelde 16 Standaard-artikelen, waarin het beginsel van het anti-revolutionaire staatsrecht als wortelende in het huisgezin wordt blootgelegd. Het huisgezin wordt hier ontleed in zijn deelen, de werking ervan aangewezen, getoond waar het hokte en aangeduid de kracht die den goeden loop weer herstellen kan. Het had den schrijver namelijk zo dikwijls gestuit, menschen te ontmoeten, die voor de „anti-revolutionaire beginselen op staatkundig gebied” door het vuur liepen, maar onderwijl het huiselijk leven door de theorieën der revolutie lieten verpesten. Daarom wilde Kuyper het ons Christenvolk toeroepen: Wees anti-revolutionair, mits allereerst in uw eigen huis! Dit boekje werd ook als Bijlage aan Ons Program toegevoegd.

Tijl wil nu met dien door Dr Kuyper naar voren gebrachten eisch den draak steken. Niet-Christelijke, in beginsel dus revolutionaire levenspraktijken, zooals die veelvuldig voorkomen ook in de gezinnen, bij gezinsvorming: verloving en huwelijk (gemengde huwelijken!), — Uilenspiegel vindt ze natuurlijk heelmaal „niet erg”, en daarom acht hij Kuypers waarschuwing een benepen en benauwende levensopvatting. Zijn prent is ditmaal wel heel „mak” uitgevallen. In de nummers van het blad omtrent den tijd van de plaat, leutert hij er nog wat over na: slager, melkboer, anti-revolutionair óók in uw nering! Er wordt nog een boek van Dr Kuyper aangekondigd: A. R. óók in uw boeken en balansen! (handleiding voor chefs de bureaux en boekhouders). Zelfs verschijnt de leuze: A. R. óók in uw lucifersdoosjes!

Nu, zulke goedkoope, nietszeggende geestigheid van het „humoristisch-satyrick weekblad” is noch humor, noch satyre, doch slechts fulloze onbeduidendheid, die men op-zichzelf onopgemerkt passeeren kan, doch waaruit men duidelijk verneemt, hoe men in zulke kringen van heel het Christelijk leven en streven niets verstaat. Zijn er de critici in goeden luim, nu, dan volstaan zij met een schouder-ophalen en glimlachen: overdreven vroom gedoe! Maar achten ze zich opgeroepen tot „actieven dienst”, dan is vuile spot voor wat heilig en wat zedelijk is, een gaarne gehanteerd wapen.

Tot slot nog een plaat van Albert Hahn Sr., opgenomen in het Zondagsblad van Het Volk, 17 Januari 1904, dus een jaar vóór een hoogst belangrijke politieke stembus, en dan gaat een socialistisch blad zich nog wat meer dan anders permitteeren.

Op de tekening worden Koning Leopold II en Minister Kuyper voorgesteld als een paar lustige zwierbollen. De voornamen heeren, dragers van vorstenskroon en ridderlint, zijn op het boemelaarspad. In hun luidruchtige stemming zwaaient ze met zakdoek en hoogen hoed, en hebben, om op de been te blijven, elkaar stevig bij den arm. De hoed van Dr Kuyper heeft leelijke deuken opgelopen en 's mans plastron hangt buiten zijn jas. „Wij zijn gezwoore kamerade...”, zoo staat er onder de plaat, en dat lied moet met schorre kelen door Brussels straten zijn uitgelald.

Wat is het geval? De minister-president Kuyper bracht destijds een bezoek aan Brussel en werd door den Koning der Belgen in audiëntie ontvangen. Welke was de aanleiding, wat het doel daarvan? Dat wilden de journalisten graag weten, maar Dr Kuyper wist hen zich van 'lijf te houden. Toen werd er over het onderhoud in het Belgische paleis gegist: een a.s. bezoek van onze Koningin aan Brussel; gemeenschappelijke handelsbelangen ten aanzien van Duitschland; de verhoudingen tot Japan; de Tolunie... De Amsterdammer (de „Groene”) gaf een plaat, waarbij de teekenaar ervan uitging, dat bij het onderhoud ook ons Departement van Buitenlandsche Zaken was betrokken. Het eenige wat men te weten kwam, was, dat reeds een paar dagen na den terugkeer uit Brussel Dr Kuyper bij onze Koningin op audiëntie ging.

De caricaturisten schenen de ontvangst van Dr Kuyper aan het Belgische Hof moeilijk te kunnen zetten. Braakensiek schreef onder zijn plaat over „een charmanienk gastheer”, „uitstekende dineetjes” en „een koning die reclame (voor Dr K.) maakt”. In de Hollandsche Revue heette het: Koning Leopold chaperonneert Dr Kuyper door Brussel en laat hem zijn amusemen ten zien”. In de Ware Jacob teekende Hahn

hen samen in bewondering voor een beeld van een danseresje in nogal luchtige kleedij. Het gesprek was zeldzaam amicaal en verliep aldus:

Kuyper: Sire,...

Leopold: Pardon, der valt hier niks te siren. Als we onder ons zijn, dan zegde gij Pol en ik zeg Bram, zulle?

Kuyper: Heel goed, Sire... Pol!

Leopold, eenigen tijd later: Amice Bram, ge-leuf me, er gaat niks nie boven des meiskens, den wijn en het spul, vraag het maar aan mijn neef Eduard.

In hetzelfde blad gaf later Ton van Tast de tekening van een paleiskamer: een lakei brengt voor Koning Leopold een zoo juist aangekomen groote kruik „Oude Boll” met bijgevoegde kaart: „Aan mijn vrind Leopold. — Je Bram”. Herhaaldelijk werd in de Ware Jacob en in de Notenkraker Dr Kuyper geteekend in slecht Brusselsch milieu (alsof hij een „dubbelleven” leidde en een immoreel mensch was!); in een estaminet achter een grooten pot bier (Hahn), en: in een taverne tusschen twee „dames” (Karel Verbrugge); beide teekeningen droegen als onderschrift een woord van Dr Kuyper: „Op mijn eenzamen post heb ik de trouw en de liefde der broeders zoo dubbel noodig”.

Nóg vuiler, nóg schandelijker platen zijn er, met Dr Kuyper als mishandeld, gehoond en belasterd object, doch... 'tis al „welletjes”, wat ik in herinnering bracht.

Er bestaat een ruime collectie scheldnamen, door caricatuur-schrijvers Kuyper nageworpen. Eenige repetitie daarvan te geven, lust me niet. Maar het aantal „verschijningsvormen”, waarin Kuyper door caricatuur-teekenaars is afgebeeld, is ongelimiteerd. Niet weinige zijn laag en kwetsend geweest (tot schande van de kunstenaars zelf, tot eer van den gesmaad!), doch zeer vele hebben eerlijk nagestreefd wat eens opgemerkt werd bij een geillustreerde uitgave van Vondels „Gulden Winkkel”: „Tot meerder vermaeck van ons teere verstanden, is hier de stomme schilderie en levende dichtkunst (als twee gesusters, malkanderen omhelende) kunstlijken versaemt, en het profijtelycke by het vermakelycke gevought”.

Is een complete opsomming ervan onmogelijk, wél is het de moeite waard in vliegtuig-vaart nog éénige ervan te passeeren, als ik eraan herinner, dat Dr Kuyper in de caricatuur verder is afgebeeld o.m. als beul en ziekenhuispatiënt, dominee en circus-directeur, redenaar en schaapherder, bisschop en begrafenis-ondernemer, bergtoerist en kiezentrekker, overwinnaar van den antichrist en satan, huisheer en slangenbezweerder, veldwachter en apotheker, olifantenoppasser en rechter, Boeddha en vrachtrijder, doedelzakblazer en veerman, schoolmeester en worstelaar, veeboer en badgast, naaktwandelaar en geestverschijning, advocaat en sphinx, kameeldrijver en timmerman, wandelaar en inbreker, Sequah II en Paus Abraham I, jockey en moordenaar, keukenmeid en kraamvrouw, Koning Saul en Keizer Napoleon, nachtboef en jager, sansculotte en marktschreeuwer, dronkaard en kegelaar, geharnast ridder te paard en geblesseerd generaal, Jupiter en Bacchus, puireitsch jongeling en pruimendief, Caesar in den zegewagen en Sancho Panza op den ezel, engel en komkommer, nachtmerrie en dienstmeisje, talmud-gelerde en palfrenier, broedende kip en klui-vende hond, goochelaar en minister, kraaiende haan en tooneelsouffleur, vischboer en boetprediker, liggende in een doodkist en gezet op „sterk water”, zuigeling en koetsier, baker en kat in een zak, reiziger en oude tante, bakker en Sinterklaas,... genoeg, en ruimschoots voldoende om te doen zien hoe Dr Kuyper tientallen jaren bij de caricaturisten „uit-en-thuis” was.

En toch, — hoe slecht is hij vaak door hen begrepen! Ze leerden hem niet kennen en verstaan in zijn beginsel en de beleving daarvan. Ze namen zijn spreken en handelen, zijn persoonlijkheid niet